

סדקים ביחסים המיוחדים יחסי ישראל-ארצות הברית בימי אובמה ונתניהו

**סיכום כנס בהשתתפות:
ד"ר עילי זלצמן, ג'רמי בן-עמי, ואלון פנקס
עורך: ד"ר נמרוד גורן**

מרץ 2015

תוכן העניינים

2	הקדמה מאת בריאן ריבס וד"ר נמרוד גורן
4	ד"ר עילי זלצמן
9	ג'רמי בן-עמי
12	אלון פנקס
15	על אודות הארגונים השותפים

הקדמה מאת בריאן ריבס וד"ר נמרוד גורן מכון מיתווים

היחסים המיוחדים עם ארצות הברית הם נכס מרכזי עבור מדיניות-החוץ הישראלית. בזכותם הנית ישראל מתמיכה אמריקאית גורפת בתחומים מדיניים, ביטחוניים וכלכליים. סקרי דעת קהל מראים שהציבור בישראל רואה בארצות הברית את המדינה החשובה ביותר בעולם מבחינתה של ישראל, וחושב שהיעד הראשון במעלה של מדיניות-החוץ הישראלית הוא שמירה על יחסים טובים עמה.¹

ואולם, בשנים האחרונות מצטברים מתחים ביחסי ישראל-ארצות הברית. מדיניות ממשלת נתניהו בנושא הפלסטיני, ובייחוד בסוגיית ההתנחלויות, נתונה לביקורת רבה מצד ממשל אובמה. מנגד, המאמצים האמריקאים להשיג הסכם עם איראן מעוררים התנגדות בקרב ראש ממשלת ישראל.

חילוקי דעות בין בנות ברית סביב סוגיות מדיניות מרכזיות הוא דבר לגיטימי, אך האופן שבו מנוהלות המחלוקות בין ישראל לארצות הברית – שכולל התקפות אישיות והתערבות בפוליטיקה פנימית – חורג מכך ופוגע ביחסים בין המדינות.

הקונצנזוס ששרר בארצות הברית בנושא התמיכה בישראל נסדק, וזאת גם בקרב חלקים מהקהילה היהודית. ישראל הופכת בהדרגה לנושא שנוי במחלוקת במאבק המפלגתי בין הרפובליקאים לדמוקרטים, ומאבדת תמיכה בקרב קבוצות מרכזיות בציבוריות האמריקאית.²

מגמות מדאיגות אלו הובילו את [מיתווים – המכון הישראלי למדיניות-חוץ אזורית](#) לקיים כנס ציבורי בנושא יחסי ישראל-ארצות הברית. הכנס התקיים באוניברסיטת תל-אביב ב-19 במאי 2014, בשיתוף פעולה עם מרכז תמי שטינמץ למחקרי שלום.

בכנס, אותו הנחתה יעל פתיר מארגון ג"י סטריט וממכון מיתווים, נשאו דברים ד"ר עילי זלצמן, חבר ועד מנהל במכון מיתווים ומרצה ליחסים בינלאומיים בקלרמונט מק'נה קולג' שבארצות הברית; ג'רמי בן-עמי, נשיא ג"י סטריט; ואלון פנקס, לשעבר הקונסול הכללי של ישראל בניו יורק ויועץ לארבעה שרי חוץ.

ד"ר עילי זלצמן טען כי היחסים בין ארצות הברית וישראל הופכים ממיוחדים לנורמלים יותר. ככל שדועכת חשיבות הברית בין המדינות, כך מאמצת ארצות הברית גישה מאוזנת, דו-ערכית ואף ביקורתית יותר כלפי ישראל, בעודה ממשיכה לתת לה גיבוי. ג'רמי בן-עמי העלה לקחים מיוזמת השלום של ג'ון קרי, ודן בתפקיד שממלא ארגון ג"י סטריט בעידוד מעורבות אמריקאית בתהליך השלום בשעה שהציבור האמריקאי מאס בהסתבכויות מעבר לים. פנקס התריע כי על הישראלים להכיר בנכס האסטרטגי שמהווה בת בריתם ארצות הברית ולהציל מערכת יחסים חיונית זו על ידי חתירה כנה לפתרון הסכסוך עם הפלסטינים.

ד"ר זלצמן הציע לבחון את השינוי בגישת ארצות הברית כלפי ישראל דרך שלוש רמות הניתוח ביחסים בינלאומיים. ברמה הבינלאומית, סיום המלחמה הקרה, הפיוס האמריקאי עם העולם הערבי, והפנייה של מדיניות-החוץ האמריקאית לעבר אסיה, הפחיתו את הצורך של ארצות הברית בישראל כבת ברית ללא תנאי. ברמה המדינתית, התמיכה האמריקאית בישראל נעשתה פלורליסטית יותר, כפי שעולה מהופעתו של ארגון ג"י סטריט. במקום להדגיש את נקודות הדימיון שבין החברות הישראלית והאמריקאית, חש זרם גדל והולך של יהודים ליברלים צורך לבטא ביקורת גלויה על

¹ [מדד מדיניות-החוץ הישראלית לשנת 2014: ממצאי סקר מכון מיתווים](#) (רמת-גן: מיתווים – המכון הישראלי למדיניות-חוץ אזורית, נובמבר 2014).

² [As Mideast Violence Continues, A Wide Gap in Israel-Palestinian Sympathies](#), (The Brookings Institution, December 2014); [American Public Attitudes Toward the Israeli-Palestinian Conflict](#), (The Pew Research Center, July 2014).

פרקטיקות אנטי-דמוקרטיות שונות של ישראל. ולבסוף, ברמה האישית אנו נוכחים כי הנשיא אובמה נוקט גישה מרוחקת ומתונה יותר כלפי ישראל מקודמיו, ומאפשר ביקורת גלויה יותר.

בן-עמי שרטט הן את הכשלים והן את הלקחים מניסיונו של מזכיר המדינה קרי לתווך הסכם שלום בשנים 2013–2014. יש לראות את מאמציו הנמרצים של קרי לקדם את המשא ומתן כהשתקפות של אינטרסים משותפים לארצות הברית ולישראל. המשך החתירה להסדר ישמור על התיאום בין האינטרסים של שתי המדינות. כך גם באשר לערכים משותפים, הנשחקים על ידי הכיבוש הישראלי הנמשך. קרי חשב בטעות שיוכל לשכנע את ראש הממשלה נתניהו שסכנה נשקפת לאותם אינטרסים וערכים משותפים, כשהוא מנסה לשחק בתפקיד פרקליטה של ישראל. אף על פי כן, המשא ומתן הניב התקדמות בהכרה ביתרון שיצמח לשני הצדדים מעיסוק בסוגיות הביטחון והכלכלה הפלסטינית, ומאימוץ יוזמת השלום הערבית. באשר לפוליטיקה האמריקאית הפנימית, חשוב לציין שהתגברות מגמת הבדלנות, הדחייה של מדיניות הרפובליקאים הניאו-שמרנים והתזוזה בתוך המפלגה הדמוקרטית לעבר תפיסת עולם יונית יותר תורמים כולם לשבירת הקונצנזוס ביחס לישראל.

פנקס תיאר את השינויים "הטקטוניים" ביחסי ישראל-ארצות הברית כמרחיקים בין שתי המדינות, וטען כי על הישראלים להסתגל לשינויים אלה על מנת להציל את היחסים החיוניים. ארצות הברית שימשה לישראל כנכס אסטרטגי במשך זמן רב, אך מאחר שהסתיימו הן המלחמה הקרה והן התקופה שבאה בעקבות אירועי ה-11 בספטמבר, החפיפה שפעם הייתה במדיניות-החוץ של שתי המדינות כיום מפנה את מקומה בהדרגה להתפצלות. כשהוא שותף לתפיסותיהם של ד"ר זלצמן ובן-עמי בדבר הרצון של ארצות הברית למשוך את ידה ממעורבות במזרח התיכון, טען פנקס כי על ישראל להמציא את עצמה מחדש כבת ברית ונכס אסטרטגי עבור ארצות הברית על ידי כך שתפתור את הסכסוך שלה עם הפלסטינים ולא תאריכו. ולא, היא עלולה למצוא את עצמה מתמודדת לבדה הן עם הסוגיה הפלסטינית והן עם איראן.

הפרסום שלפניכם מביא את הרצאות הכנס במלואן. הכנס הוא מרכיב אחד במאמץ המתמשך של מכון מיתווים לעקוב אחר השינויים במדיניות-החוץ האמריקאית ביחס לישראל, לתהליך השלום ולמזרח התיכון, ולנתח את משמעותם. מדי חודש מפרסם מכון מיתווים את [ארצות הברית ואנחנו: עדכון חודשי מושינגטון](#). כל גיליון מכיל ניתוח של אירועים אחרונים, סיכום של מאמרי דעה ופרשנות מאת מומחים אמריקאים מובילים ומכוני מדיניות בושינגטון, ופרופיל של דמות מדינית מרכזית ורלוונטית בארצות הברית. אנו מזמינים אותך לעקוב אחר סדרת פרסומים זאת.

לסיכום, אנו מודים למרכז תמי שטינמץ למחקרי שלום באוניברסיטת תל-אביב על שיתוף הפעולה בקיום הכנס, ולארגון ג'יי סטריט על שיתוף הפעולה בהפקת פרסום זה.

ד"ר עילי זלצמן מכון מיתווים וקלרמונט מק'קנה קולג'

מערכת היחסים בין ישראל לארצות הברית משתנה. היחסים המיוחדים, כפי שהוגדרו החל בתחילת שנות ה-60 של המאה הקודמת, הופכים בימים אלו ליחסים נורמליים הרבה יותר. זהו מעבר ממערכת יחסים כמעט נטולת מעצורים, למערכת יחסים אמביוולנטית, ביקורתית, ומאוזנת הרבה יותר.

כדי להסביר זאת יש צורך לבחון את שלוש רמות הניתוח הקלאסיות בחקר היחסים הבינלאומיים: המערכת הבינלאומית, הכוללת את הסביבה הגאו-אסטרטגית והגאו-פוליטית; המדינה, הכוללת משתנים וגורמים פנים-מדינתיים; והפרט – גישת המנהיגים ותפיסותיהם, שהרי, בסופו של דבר הכול מתחיל ונגמר באנשים.

א. רמת המערכת הבינלאומית:

מערכת היחסים המיוחדת, המאפיינת את יחסי ישראל-ארצות הברית, התגבשה במהלך המלחמה הקרה. הסיבה העיקרית לכך הייתה קיומם של אינטרסים אסטרטגיים משותפים – ובכלל זה הצורך להתמודד עם ההשפעה הסובייטית, הגוש הערבי ומדינות ערב.

מבחינה אסטרטגית, לאחר סיום המלחמה הקרה ב-1991 חל פיחות בצורך האמריקאי בבעלת ברית כמו ישראל. דברים שהיו נכונים במערכת הדו-קוטבית, שאפיינה את המלחמה הקרה, הפכו פחות רלוונטיים עם היווצרותה של המערכת החד-קוטבית. הדבק שחיבר בין המדינות נחלש בהדרגה.

שינוי זה ניכר היטב במדיניותו של הנשיא ברק אובמה (בכהונתו הראשונה במיוחד) לצמצם את הנוכחות הצבאית האמריקאית במזרח התיכון ובמפרץ הפרסי, אותם אזורים "מדממים" שעבורם משלם הציבור האמריקאי הן בכסף והן בחיי אדם. מדיניות זו נבעה מהניסיון הטראומטי של ארצות הברית בעיראק ובאפגניסטן. אובמה הסביר זאת במאמר שפרסם ב-*Foreign Affairs* עוד לפני שכהן כנשיא, בו כתב שעיראק הייתה חור שחור עבור מדיניות-החוץ האמריקאית, ובו תיאר את צמצום הנוכחות הצבאית באזור כמטרה מרכזית.³

בנוסף, שינוי הגישה של אובמה ביחס למלחמה בטרור עליה הכריז הנשיא ג'ורג' וו. בוש לאחר אירועי ה-11 בספטמבר השפיע גם הוא על טיב יחסי ישראל-ארצות הברית. התפיסה של בוש קירבה בין ישראל לארצות הברית, והרחיקה את ארצות הברית מהעולם הערבי. התפיסה של אובמה הפכה מגמה זאת.

בוש צבע את המציאות בשחור ולבן, תוך שימוש בתפיסות פשטניות ורדודות. הוא הציג את המדיניות שלו כמסע צלב נגד הטרוריסטים. אובמה לא יישר קו עם מגמה זו. לתפיסתו, הגישה של בוש הייתה הרסנית מבחינת האינטרסים האמריקאים ומדיניות-החוץ של ארצות הברית באזור.

אובמה, אולי גם בהשפעת חוויית הילדות המעצבת שלו באינדונזיה, מאמין שבין ארצות הברית לבין העולם הערבי והמוסלמי אין ולא צריכה להיות יריבות ועוינות. ביטוי מפורש לכך ניתן למצוא בשני נאומים חשובים שנשא ב-2009, האחד באנקרה והשני בקהיר, ובהם הוא הושיט יד למדינות המזרח התיכון וניסה לתקן את העיוות, כפי שהוא מכנה זאת, שהתרחש במהלך כהונתו של בוש. בנאומיו, אובמה קרא להתחלה חדשה ולעיצוב מחדש של היחסים בין העולם המוסלמי לבין ארצות הברית והעולם המערבי, כך שלא יהיו מבוססים עוד על עיקרון "משחק סכום אפס", כפי שהיה בעבר.

³ Barack Obama, "[Renewing American Leadership](#)," *Foreign Affairs*, Vol. 86, No. 4 (July/August 2007), pp. 2-16.

מעבר לכך, הגנרל בדימוס דיוויד פטראוס, ראש ה-CIA לשעבר ובזמנו מפקד הכוחות באזור, הגדיר באופן מפורש את הסכסוך הישראלי-פלסטיני והישראלי-ערבי כאבן נגף מבחינתה של מדיניות-החוץ האמריקאית. לדברי פטראוס, הסכסוך מקשה על ארצות הברית ולא מאפשר לה לממש את האינטרסים שלה באופן אופטימלי. בעולם הערבי והמוסלמי נשמעות תדיר טענות שארצות הברית תומכת בישראל באופן מוגזם.⁴ טענות אלה הפכו רווחות עוד יותר בתקופת בוש, והגבירו את סימני השאלה לגבי יכולתה של ארצות הברית לשמש כמתווך הוגן בתהליך השלום. ממשל אובמה רצה לשנות מצב זה, או לכל הפחות להגדירו מחדש.

שינוי אסטרטגי נוסף במדיניות-החוץ האמריקאית תחת אובמה, שיש לו השפעה על הקשר עם ישראל, הוא הניסיון להעביר את מוקד תשומת הלב של ארצות הברית מהמזרח התיכון ומהמפרץ הפרסי לאסיה. אובמה ומזכירת המדינה-דאז הילארי קלינטון הכריזו על קו-מדיניות זה כבר ב-2009, והנושא עודנו רלוונטי גם כיום.⁵ מטרת הממשל האמריקאי היא העברת כובד המשקל, תשומת הלב, הרגישות והחשיבות למזרח אסיה, בדגש על האיום הסיני, הכלכלה הסינית ונתיבי הסחר הימיים. לאור זאת, מצמצמת ארצות הברית את הנוכחות שלה במפרץ הפרסי ובמזרח התיכון במטרה למזער הפסדים באזור, ולפנות כמה שיותר מהר מזרחה.

מבחינת ארצות הברית, המהלך הזה מתאפשר גם לאור החתירה ל"עצמאות אנרגטית", שעיקרה צמצום התלות האמריקאית בנפט מהמפרץ הפרסי. מאמץ זה כולל פיתוח אנרגיות ירוקות ומתחדשות בטכניקות שונות, כמו למשל, צינור נפט מקנדה שיחצה את ארצות הברית ועוד. לפי ההערכות, בעוד כ-10-15 שנים תוכל ארצות הברית להגיע לעצמאות אנרגטית מוחלטת ולא תהיה עוד תלויה בנפט מהמפרץ הפרסי ומהמזרח התיכון. הדבר צפוי לתת את אותותיו על מדיניות ארצות הברית ביחס לאזור ולישראל.

ואולם, המתרחשות הגוברת בזירה האמריקאית-רוסית – על רקע הקונפליקט באוקראינה, המשבר בסוריה, הגרעין האיראני, והשפעתה הגוברת של רוסיה במערכת הבינלאומית – עלולה להוביל למעין מלחמה קרה חדשה שתביא לשינוי נוסף במערך האסטרטגי האזורי ובהתייחסות האמריקאית לישראל.

ב. רמת המדינה - גורמים פנים-מדינתיים

ההשפעה הגוברת לאורך השנים של הלובי הפרו-ישראלי בארצות הברית על המערכת הפוליטית, התקשורת והשיח הציבורי, הייתה מרכיב משמעותי בביסוס היחסים המיוחדים בין המדינות. בהתאם, גם לשינויים המשמעותיים שחלים בשנים האחרונות בכל הנוגע ללובי זה ולתפקידו יש השפעה משמעותית על אופי היחסים.

בעבר, היו בארצות הברית קבוצות לובי וקבוצות אינטרס רבות יותר שהזדהו עם עמדות המרכז-שמאל הישראלי ושהביעו תמיכה בקידום תהליך השלום ובפתרון שתי מדינות. ואולם, לאורך תהליך אוסלו חלה פנייה ימינה בעמדות ארגוני הלובי הפרו-ישראלי, ובראשם איפא"ק. עם עליית הימין השמרני במהלך שתי הכהונות של גורג' בוש הבן, ניכר הצורך של המחנה היוני ביהדות ארצות הברית להמציא את עצמו מחדש ולהתחבר למועמדים הדמוקרטיים, ובראשם ברק אובמה.

ההקמה של ג'יי סטריט ב-2008 הביאה להרחבת השיח האמריקאי בכל מה שקשור לתהליך השלום הישראלי-פלסטיני. אומנם, מדובר עדיין בארגון חלש בהרבה מאיפא"ק בכל הנוגע לתקציבים ולמידת ההשפעה על הזירה הפוליטית האמריקאית, אך הוא ניחן בממזרות, באנרגיה ובמוטיבציה גבוהות יותר.

⁴ "U.S. General: Israel-Palestinian Conflict Fosters Anti-U.S. Sentiment," *Ha'aretz*, March 17, 2010.

⁵ Hillary R. Clinton, "America's Pacific Century," *Foreign Policy*, Vol. 189 (November 2011), pp. 56-63.

ממשלת ישראל בחרה תחילה להחרים את ג'יי סטריט, אך לאור התחזקות הארגון הוחלט לשנות מגמה ולבוא עמו במגע. ואולם, לא היה זה שיח אוהד. שגרירות ישראל בארצות הברית, בראשות השגריר-דאז מייקל אורן, בחרה להזהיר את הארגון ואת תומכיו מפני הפעלת לחץ על הממשל האמריקאי שאינו עולה בקנה אחד עם האינטרסים הישראליים.

ואולם, ג'יי סטריט אפשר לקהילה היהודית בארצות הברית לדבר ולהשמיע גם קול אחר, שהוא לא בהכרח ימני או שמרני, ושנותן לגיטימציה לחזון שתי המדינות. העובדה שבלובי הפרו-ישראלי נשמעים גם קולות אחרים התקבלה בברכה בקרב חברי קונגרס אמריקאים, וגם בקרב פוליטיקאים ישראלים, דוגמת ציפי לבני.

מלבד תפקידו של הלובי הפרו-ישראלי, יש להתייחס גם לסוגיה הנורמטיבית-ערכית ולהשפעתה על הפיחות שחל ביחסי ישראל וארצות הברית. היחסים המיוחדים בין המדינות התבססו על ההנחה שיש להן ערכים דמוקרטיים משותפים ואף אתוס משותף. כך, למשל, ישראל רואה עצמה כ"אור לגויים" בעוד שארצות הברית מתייחסת אל עצמה כאל "העיר על הגבעה" (city upon a hill).⁶ האתוס המשותף לשתי המדינות הוא של מדינות-ספר שהצליחו להוציא לפועל פרויקט משמעותי ולהתגבר על הקשיים בדרך. על סמך דמיון זה, החל ניסיון לבסס מערכת יחסים יהודית-נוצרית משותפת ברמה הדתית, התרבותית והפילוסופית.

יש נטייה להדגיש את הערכים הדמוקרטיים המשותפים לארצות הברית ולישראל כתומכים וכמאפשרים את קיומה של מערכת היחסים המיוחדת בין השניים. ואולם, לאחרונה עולים קולות חדשים בשיח הציבורי והפוליטי היהודי-אמריקאי שמערערים על כך. בראשם עומד פיטר ביינרט. ביינרט חש מחויבות כלפי ישראל, אך הוא גם מספיק בטוח בזהות האמריקאית שלו כדי שלא לחשוש מהבעת ביקורת כלפיה. הוא משמיע קול אחר וביקורתי הרבה יותר מזה שהתרגלנו לשמוע מאיפא"ק ומהזרם השמרני. הוא רואה את תפקידו כמי שבא להזהיר מפני בעיה ולהמליץ על שינוי כיוון בטרם יגרם נזק, ובכך הוא מייצג רוח שהופכים פופולריים יותר ויותר בקרב צעירים אמריקאים.

האתוס האמריקאי-ישראלי המשותף של מדינת צדק, שייעודה לשמש "אור לגויים", נשחק בהדרגה בעיני הציבור האמריקאי ובמיוחד בקרב צעירים ליברלים – יהודים ושאינם יהודים כאחד. שורה של ניסיונות חקיקה בכנסת ותהליכים פנים-ישראליים הובילו לתגובות קשות אפילו מצד תומכיה הבולטים של ישראל בארצות הברית, דוגמת אברהם פוקסמן מהליגה נגד השמצה.⁷

בין הנושאים שזכו לביקורת היו: הפרדה בין נשים לגברים בתחבורה הציבורית בישראל; תקריות בין תושבים חרדים לחילונים בבית שמש; חוקים שנועדו להגביל את סמכותו של בג"צ; חוקים שנועדו לפגוע בחופש הפעולה של ארגוני חברה אזרחית, ועוד. כל אלה יצרו והעמיקו את הקרע. הילארי קלינטון אף טענה שזה מזכיר לה את מאבקה של רוזה פארקס למען זכויות אזרח ונגד ההפרדה הגזעית בין שחורים ללבנים בארצות הברית. אפשר להתווכח אם זה נכון או לא והאם ההשוואה במקומה, אך זוהי אנלוגיה בה נעשה שימוש גובר גם בקרב חלק ניכר מהציבור היהודי-אמריקאי.⁸

במהלך השנתיים האחרונות, בהן לימדתי בקולג' קטן בדרום קליפורניה, חוויתי עוד דוגמאות רבות למגמה זו. כך, למשל, בקורסים שאני מעביר לומדים סטודנטים יהודים ולא-יהודים כאחד, ואלה אינם מצליחים להבין את ההתרחשויות הפנימיות בישראל ואת אופן התנהלותה. במסגרת תכנית הלימודים ראיתי לנכון לשלב הרצאות מפי דיפלומטים ישראלים במטרה שיציגו ויבהירו את המדיניות הישראלית. אולם, ברגע שסיימו הדוברים את הרצאתם ויצאו מהאולם היו הסטודנטים פונים אלי בטענה שהם אינם מבינים מה עושה ישראל ומה היא מנסה להשיג.

⁶ "העיר על הגבעה", הנו ביטוי ממשל "המלח והאור", מדברי ישו אותם נשא ב"דרשה על ההר" (ספר מתיו, 5 : 14):
 "You are the light of the world. A city that is set on a hill cannot be hidden."

של פוליטיקאים אמריקאים, בהם רונלד רייגן, נשיא ארצות הברית לשעבר.
⁷ Abraham Foxman, "The Assault on Israel's Vibrant Democracy," *Huffington Post*, December 30, 2011.

⁸ יצחק בן חורין, "קלינטון: חוששת מהידרדרות הדמוקרטיה בישראל", *Ynet*, 4 דצמבר, 2011.

השיח הזה תופס יותר ויותר תאוצה בקרב הציבור האמריקאי בכלל ובקרב יהדות ארצות הברית בפרט. מדובר בשינוי דמוגרפי שמתרחש, מעין שינוי בין-דורי. הנאמנות העיוורת לישראל ולמעשיה הולכת ונשחקת בקרב צעירים שהם יותר ליברלים ופחות קשורים לישראל. צעירים אלה לא חוו אנטישמיות על בשרם ולא חקוקים בזיכרונם אירועים טראומטיים כמו השואה, מלחמת ששת הימים, ומלחמת יום הכיפורים. הצורך שלהם במשענת ישראלית הולך ונשחק, וככל שכך קורה, נכונותם להביע ביקורת על ישראל עולה.

העובדה שאותם צעירים אמריקאים-יהודים רואים עצמם פחות קשורים לישראל, איננה מעידה על אובדן זהותם היהודית. אלא שהגישה שלהם כלפי ישראל הופכת ספקנית, אמביוולנטית, וביקורתית. בדבריהם, בולטת הביקורת כלפי התנהלות ישראל בסכסוך הישראלי-פלסטיני. הם לא מסוגלים עוד ליישב בין הרצון לתמוך באופן נחרץ בישראל לבין התנגדותם העזה למדיניות הישראלית כלפי הפלסטינים. הקשר שלהם לישראל נמצא במגמת ירידה, וכך גם תחושת המחויבות שלהם כלפיה.

חשוב לזכור שלצד הביקורת הנוקבת הקיימת בארצות הברית ביחס למדיניות הישראלית כלפי הפלסטינים, הרי שהתמיכה העקרונית בישראל עדיין נמצאת בקונצנזוס האמריקאי. ישראל זוכה לתמיכה אמריקאית חסרת תקדים, שאפשרה בין היתר את מימון מערכות ההגנה נגד טילים "שרביט קסמים", "חץ", ו"כיפת ברזל". ארצות הברית מעבירה לישראל תקציב של שלושה מיליארד דולר בכל שנה, למרות מגבלות תקציביות מחמירות הקיימות בארצות הברית, ולמרות החשש מסכנת האפרטהייד (אותה השמיע ג'ון קרי) אם תוסיף ישראל במדיניותה הנוכחית.

ג. רמת הפרט - גישת המנהיג ותפישותו

התפיסה האישית של אובמה והקוד האופרטיבי שלפיו הוא פועל שונים לחלוטין בהשוואה לנשיאים קודמים. אובמה נוטה לשמור על מרחק ולהיות מעורב פחות בסוגיות חוץ מאשר קודמיו. גישה זאת מאפשרת לו לגלות גמישות רבה יותר ולהביע ביקורת כלפי ישראל ביתר חופשיות. הדבר בא לידי ביטוי בהחלטתו להפקיד את העיסוק בסכסוך המזרח תיכוני בידי אחרים – ג'ורג' מיטשל ולאחר מכן ג'ון קרי – ובהחלטתו לקחת פסק זמן מתהליך השלום לאחר כישלון מאמצי קרי.

אובמה מחויב לעצם קיומה של מדינת ישראל ולביטחונה, אולם אין לו את הלהט המשיחי לתמיכה בלתי-מסויגת בישראל שהיה לקודמו בוש. נהפוך הוא. אובמה רואה את ייעודו כ"מתקן עולם" ומאזן לכיוון השני, של הצד שבעיניו נתפס חלש ונפגע יותר. על אף ששורשיו בנצרות, אובמה אינו רואה את יחסי ישראל-ארצות הברית כמבוססים על המשכה של שותפות יהודית-נוצרית בעלת מכנה משותף דתי. הוא מחויב למערכת ערכים שונה. תפיסת העולם שלו מבוססת על מושגים של צדק חברתי. מתנגדיו נוהגים לכנות אותו סוציאליסט, מרקסיסט ולעיתים אף קומוניסט. אובמה נוטה לביקורתיות, ומזהה עצמו כמעט באופן אוטומטי עם הצד החלש. הוא נחשב בעל תפיסה הומאניסטית ואוניברסלית, לטוב ולרע.

דברים אלה מושרשים עמוק מאוד בתפיסתו המדינית, ומקבלים משנה תוקף במדיניות-החוץ שאובמה מתווה. בהקשר זה, הגישה שלו כלפי ישראל מזכירה מאוד דברים שאמר מרטין לותר קינג מיד לאחר מלחמת ששת הימים בראיון ל-ABC: מחויבות למדינת ישראל ולזכותה להתקיים, לצד הדגשת הצורך למצוא פתרון הוגן וצודק לסכסוך הישראלי-פלסטיני.⁹

השינויים הדמוגרפיים בארצות הברית, שישפיעו גם על זהות הנשיא האמריקאי הבא, משפיעים גם הם על היחס לישראל. אל מול הימין הנוצרי, שעומד לצדה של ישראל באופן בלתי-מסויג, בולטת העלייה בכוחה הפוליטי של הקהילה הלטינית בארצות הברית, שמתאפיינת בביקורתיות כלפי ישראל. הקול הלטיני הוא זה שהכריע את הבחירות האחרונות לנשיאות, וייתכן שכך יקרה גם ב-2016.

⁹ Martin Luther King, "Issues and Answers," ABC, June 18, 1967.

לסיכום, ישנו תהליך משמעותי של שינוי ביחסי ישראל-ארצות הברית. זהו שינוי איטי, הדרגתי, ומתמשך. אנו מצויים בעיצומה של תקופת מעבר, מעין החלפת דיסקט ממערכת יחסים מיוחדת למערכת יחסים סלקטיבית, אמביוולנטית, מאוזנת וביקורתית יותר. קיים פער בין-דורי ביהדות ארצות הברית, שהולך ומכרסם בתמיכה בישראל – פער בין הדורות שגדלו בצל השואה ומלחמות ישראל-ערב לבין הדורות הצעירים שאינם חשים עוד תחושת איום משותפת מפני חורבן בית שלישי. האחרונים ביקורתיים הרבה יותר כלפי ישראל ופחות מחויבים אליה. ביקורת זו הופכת נפוצה יותר ומשפיעה יותר. זאת לאור עלייתם של ארגונים חדשים בלובי הפרו-ישראל בארצות הברית דוגמת ג'יי סטריט, ולאור זהותו ומדיניותו של הנשיא האמריקאי הנוכחי, שהוא בעל חזון שונה בתכלית באשר ליחסי ישראל-ארצות הברית מזה של ראש ממשלת ישראל נתניהו.

ג'רמי בן-עמי נשיא ארגון ג'יי סטריט

ברצוני לשתף אתכם במחשבותיי בנוגע הן למה שהשתבש בתהליך השלום שהוביל ג'ון קרי והן למה שבעיני הצליח. כמו כן, אדון בשינויים המתרחשים בפוליטיקה האמריקאית ובקהילה היהודית האמריקאית, ולאחר מכן אעסוק בשאלה כיצד שינויים אלה באים לידי ביטוי בשטח, להבדיל מניתוח שאופיו תיאורטי בלבד.

ראשית, נעסוק בשאלה מדוע קרי דבק בתהליך השלום בקנאות כה אובססיבית, שבגינה זכה לביקורות מצד שר הביטחון הישראלי וגורמים אחרים. בעיני, הייתה זו אובססיה טובה. בבסיס היחסים בין ישראל לארצות הברית עומדים אינטרסים וערכים משותפים שבהם טמון ההסבר לנחישות ולעקביות בהן פעל קרי לקידום פתרון שתי המדינות.

ראשית, קהילות המודיעין, הביטחון והדיפלומטיה האמריקאיות זיהו באופן ברור שלסכסוך הישראלי-פלסטיני יש השלכות משמעותיות על מגוון האינטרסים האמריקאים באזור. כלומר: על אף הדגש הגובר על אסיה במדיניות-החוץ האמריקאית, האינטרסים של ארצות הברית במזרח התיכון מוסיפים להיות בעלי חשיבות רבה. כל עוד הסכסוך הישראלי-פלסטיני נותר בעינו, האינטרסים האמריקאים נמצאים בסכנה. על פי ניתוחם של אובמה, קרי, מחלקת המדינה והבית הלבן בכלל, קידום פתרון שתי מדינות מהווה אינטרס אמריקאי מרכזי ואינטרס משמעותי של מדינת ישראל. לעומת זאת, זניחתו, תוך הימשכות הסטאטוס קוו, עשויה להוביל לכך שהאינטרסים של שני הצדדים יתרחקו אלה מאלה. עבור אדם כמו קרי, המייחס חשיבות רבה ליחסי ישראל-ארצות הברית, הדבקות בפתרון שתי מדינות הוא קריטי עבור תיאום האינטרסים בין ישראל לארצות הברית.

מנקודת מבט ערכית, הערכים הנמצאים בבסיס מערכת היחסים בין ישראל לארצות הברית – דמוקרטיה, המוסר היהודי-נוצרי, צדק ושוויון – הם היסודות שעליהם מבוססת הרוח האמריקאית והם גם עולים בקנה אחד עם מה שנתפס כערכים יהודיים. אולם, אם הכיבוש ימשך, תחול שחיקה בערכים המשותפים הללו. לכן, למי שחשובה ישראל ויחסיה עם ארצות הברית, ולמי שמאמין שמערכת היחסים הזו מבוססת על אינטרסים וערכים משותפים, אין מנוס מלדבוק בפתרון שתי המדינות, ממש כפי שעשה קרי. מן הזווית הערכית, פתרון שתי המדינות נותר נושא מרכזי לדיון במדיניות-החוץ האמריקאית כמו גם עבור נבחרי ציבור אמריקאים שנדרשים להתמודד עמו. לכן נשיא ארצות הברית ומזכיר המדינה ממשיכים להדגיש את מרכזיותו במסגרת יחסי החוץ של המדינה.

נשאלת השאלה מה השתבש בשיחות האחרונות? שורש הבעיה נעוץ באמונה של קרי שהוא מסוגל להצליח להביא את ראש ממשלת ישראל, בנימין נתניהו, לתובנה שהאינטרסים והערכים המשותפים שציינו נמצאים בסכנה. בהתבסס על מערכות היחסים האישיות והפוליטיות שלו, התנהלותו כסנאטור וכפוליטיקאי והאופן שבו פעל לקדם מדיניות-חוץ, קרי סבר שהוא מסוגל באופן אישי לגרום לנתניהו להבין שהדרך היחידה להציל את מערכת היחסים הזו היא יישור הקו המדיני ומימוש פתרון שתי מדינות. כאן טמון גם שורש הכישלון שלו. קרי לא העריך כראוי את גודל האתגר שמולו וכאשר גילה שהוא אינו מסוגל להשפיע כפי שציפה על ראש ממשלת ישראל, לא הייתה לו תכנית חלופית. פרט להתבססותו על הקשר האישי, לא הייתה לקרי אסטרטגיה אפקטיבית חלופית.

לכך התווספה בעיה נוספת: ארצות הברית קידמה את תהליך השלום באופן שיטתי על ידי כך שפנתה קודם כל למשא ומתן עם ישראל. הרעיון שעמד מאחורי גישה זו היה הניסיון לגבש תחילה נוסחה להסדר שתספק עד כמה שניתן את הצד הישראלי, ומנקודה זו, מתוך שביעות רצון מההישג הראשוני, שיושג, ניתן יהיה לפנות לצד הפלסטיני. הבעיה היא שבשלב זה, הפלסטינים בדרך כלל מציגים עמדה שונה מהעמדה הישראלית הראשונית שגובשה, אך האמריקאים כבר שקועים עמוק בתהליך ומזוהים עם ההצעה הראשונית שהיו שותפים לגיבושה.

בהתאם לגישה זו, בסבב שיחות השלום האחרונות, המשא ומתן הראשוני התנהל בין ישראל לבין ארצות הברית והגיע להתקדמות ניכרת, במיוחד בהקשר הביטחוני. כצפוי, הצד הפלסטיני, שהוכנס לתמונה רק מספר חודשים לאחר מכן, התנגד להצעה לאור העובדה שלא היה מעורב בתהליך גיבושה. אני טוען ששיטת הפעולה הזו שגויה. ארצות הברית לא צריכה לנסות ולהשיג את ה"כן" הראשוני מישראל ורק לאחר מכן למכור את ההצעה לצד השני. במקום זאת, עליה או לפנות לצד הפלסטיני במקביל לפני ישראל, או לשם שינוי לנסות לפעול בסדר הפוך: אם הבעיה היא שלא משיגים את ה"כן" מהצד השני, גישה יעילה יותר תהיה קודם כל להשיג "כן" פלסטיני, ורק לאחר מכן לפנות לישראל עם ההצעה שהתגבשה.

לצד הכישלונות, ניתן לציין מספר גורמים שהצליחו בסבב השיחות. ראשית, הטיפול בסוגיית הביטחון וההכרה שיש לעסוק בסוגיה זו לפני כל יתר הסוגיות. בהקשר זה, ההתקדמות שהושגה על ידי הגנרל אלן הייתה משמעותית ויש לשמר אותה, כפי שציין בעצמו מזכיר המדינה קרי.

שנית, הפעילות הכלכלית שהתרחשה שכללה ניתוח של הכלכלה הפלסטינית על ידי חברת מקינזי ויצירת חבילת תמריצים כלכליים בגובה 6 מיליארד דולר מהשקעות הסקטור הפרטי לכשיגיע השלום המיוחל. אלה היו זרעים חשובים שנזרעו ושאל לנו לאבד אותם.

שלישית, גיוס תמיכת הליגה הערבית בשיחות השלום מהווה הישג חשוב ביותר. רבים ראו בהיעדר תמיכה ערבית רחבה ביאסר ערפאת את אחד הגורמים העיקריים לכישלון ועידת קמפ-דייוויד. בהקשר זה, ניסיונותיו של קרי להגביר את מעורבות הליגה הערבית לאורך כל שלבי השיחות ואף לאמץ מחדש את יוזמת השלום הערבית באמצע שנת 2013, היו משמעותיים מאוד.

אם כן, לצד הדברים שהתנהלו פחות טוב, היו גם דברים משמעותיים שהתנהלו טוב. באופן כללי, אני סבור שהמחויבות האינטנסיבית שהראה מזכיר המדינה הייתה חשובה ביותר בכך שמיקדה את תשומת הלב בניסיון להניע את הדברים קדימה. בסופו של דבר המהלך הגיע למבוי סתום: בנקודה שבה דיברו רק על איך להמשיך דבר, ולא על תוכן ממשי, ניסיונות ארצות הברית הגיעו לסף ייאוש והיוזמה למבוי סתום.

ג"י סטריט סבורה כי ארצות הברית פעלה נכון כאשר בחרה להציב גבול ברור לישראל, שלאחר ההגעה אליו היה צורך לעצור ולקחת פסק זמן. ההכרזה על פסק זמן ומתן אפשרות לצדדים לנתח את הסביבה הפוליטית שבה פעלו, לגבש עמדה חדשה ולבחון מה אפשרי מבחינתם, היו המעשה הנכון. אולם, נסיגה מוחלטת של ארצות הברית, שבאה לידי ביטוי באמירה "זהו זה, לא נחזור עוד", יכולה להיות טעות פטאלית. אנו רוצים לראות את ארצות הברית ממתונה מעט ולאחר מכן מנסה גישה אחרת. לדידנו, זה הזמן שבו ארצות הברית נדרשת להניח מסגרת משלה על שולחן המשא ומתן; מסגרת, שמעבירה מסר ברור לגבי העמדה האמריקאית ביחס לסוגיות הליבה.

הגיע הזמן להניח את העמדה האמריקאית על השולחן, לגבש סביבה תמיכה בינלאומית וליצור צומת קבלת החלטות. עד כה נתניהו הצליח להתחמק מהכרעה. נתניהו המשיך לעמוד בראש קואליציה המורכבת משני זרמי מחשבה הסותרים זה את זה, מבלי שהוא נדרש להבהיר את עמדותיו: האם נתניהו עומד לצד האגף הימני התומך במדינה אחת, המתנחלים וחזון "ישראל השלמה", או שמא הוא תומך בציפי לבני ובאלה שאמרו שזהו אינטרס קיומי של ישראל לממש את פתרון שתי המדינות? נתניהו לא נדרש עד כה לבחור בחירה ממשית. על ידי הנחת מסגרת או תכנית אמריקנית לשלום על השולחן וקבלת תשובה ברורה – חיובית או שלילית, ייווצר סיכוי ופוטנציאל ליצירת הזדמנות לשני הצדדים. אם ראש ממשלת ישראל יענה בחיוב זו תהיה הזדמנות. אם יענה בשלילה, אז לפחות הוסר הערפל. חשוב אם כן לבחון באופן זה את ההנהגה הפוליטית.

כמו כן, חשוב לשים לב ולקחת בחשבון את מה שקורה בדעת הקהל הפלסטינית. אני סבור שהדבר ברור יותר בארצות הברית מאשר בישראל, אולי משום שלעיתים אוזנינו ועינינו מצליחות לראות ולשמע דברים טוב יותר מרחוק. המצב כיום הוא כזה שהדור הצעיר בפלסטין נסוג מתמיכתו בפתרון שתי המדינות. זו מציאות חשובה ומסוכנת שצריך להכיר בה. בישראל, מי שמודע למציאות זו,

משתמש בה כהוכחה לכך שהפלסטינים מעולם לא תמכו בפתרון שתי מדינות, אולם זהו עיוות של המציאות. צעירים אלו נמצאים בתהליך של שינוי עמדה. אם הם אמנם יקדמו תנועה לפתרון מדינה אחת, תוך קבלת השראה מאישים כמו גנדי ומרטין לותר קינג, ישראל תהיה בצרה שעשויה להוביל לסוף קיומה כפי שאנו מכירים אותה. חשוב לדעת שלשם פנינו מועדות, אם איננו מנצלים את ההזדמנות לפעול יחד עם דור של פלסטינים שעדיין שוקל פתרון שתי מדינות, דיפלומטיה, משא ומתן ואי-אלימות. זוהי אם כן בעיה רצינית, ולדעתי כאמור, יהודים אמריקאים ליברלים, המדברים בשפת זכויות האדם, שוויון זכויות, זכות הבחירה, רואים את הסוגיה הזו באופן שלא מובן לגמרי לעיניים ישראליות.

חשוב שישראלים יבינו גם את השינויים המתרחשים בפוליטיקה האמריקאית, המשפיעים על המדיניות האמריקאית ביחס לישראל. ברצוני להדגיש שלושה מהשינויים הללו:

השינוי הראשון הוא התחזקות גישת הבדלנות בארצות הברית במהלך העשור האחרון, מאז ההחלטה להיכנס למלחמה בעיראק. בדלנות והתרחקות מסוגיות גלובליות, לעיתים קרובות מיוחסות לאגף הימני. כך, למשל, למחצית מחברי המפלגה הרפובליקנית אין דרכון והם גאים בכך. עם זאת, הבדלנות ניכרת גם בשמאל והיא נובעת מההתנגדות למלחמות, פציפיזם וגישות התומכות בשלום. משני צדי המתרס הפוליטי האמריקאי יש תחושה גוברת, שניתן לתארה במשפט "אנחנו פשוט לא צריכים להמשיך ולעשות את מה שאנחנו עושים מחוץ לארצות הברית. עלינו לסגת".

השינוי השני הוא שהחלק הניאו-שמרני של המפלגה הרפובליקנית כבר איננו מוביל את הדיון על מדיניות-החוץ. בבחירות של 2004 ולפני כן, כאשר הקונגרס הצביע בנושא של המלחמה בעיראק, סדר היום הניאו-שמרני הוא שהוביל את הדיון וכל היתר הגיבו לו. כל הדמוקרטים מיצבו את עצמם כדי לא להצטייר כחלשים בהשוואה לניצים של המפלגה הרפובליקנית. למרבה הצער, הם הגיבו בצורה שאפשרה את היציאה למלחמה בעיראק. כיום הדיון בפוליטיקה האמריקאית השתנה והוא איננו מובל עוד על ידי הניאו-שמרנים הרפובליקנים. לראיה, בהצעת החוק לאפשר את השימוש בכוח בסוריה, שמעולם לא הגיעה להצבעה, תומכיהם של ג'ון מקיין ולינדזי גראהם היו את המיעוט המוחלט. ולמעשה, קשה להיזכר באנשים רבים נוספים שהניפו את דגל השימוש בכוח.

השינוי השלישי מתגלם בעובדה שהניצים שהיו חלק מהמפלגה הדמוקרטית לפני כעשור, אשר הובילו את המפלגה לתמוך באופן בלתי-מעורער בישראל, אינם קיימים בה עוד. חל שינוי מהותי בתוך המפלגה הדמוקרטית, כאשר כיום אין עוד קונצנזוס בנוגע לישראל ואין החלטה על הימנעות מדיון לגבי מדיניותה. עניין זה ניכר בהצבעה בסוגיית ירושלים בוועידה הדמוקרטית של שנת 2012.

היכן עומד ג'יי סטריט בנוגע להתפתחויות הללו? אנו סבורים שניתן לדבר על ציר בהקשר ליחס של יהודי ארצות הברית לישראל: הבחירה העומדת בפני יהודים-אמריקאים היא לעמוד לצד ישראל ומדיניותה בלי קשר למעשיה, או לחילופין לבקר, לשמור מרחק ולא לקיים קשר עם ישראל כלל. המצב כיום הוא כזה שרובם המכריע של יהודי ארצות הברית ממוקמים איפשהו באמצע על הציר הזה. הם אינם מסוגלים לספק, בנקודת הזמן הזו, תמיכה בלתי-מסויגת ובלתי-מעוררת במדיניות אותה מנהלת ישראל וממשלתה. יחד עם זאת, אין הם רוצים להתנתק לגמרי מפני שהם קשורים עמוקות לשורשים שלהם, לקהילה שלהם ולמורשתם. כלומר, ישראל היא המפסידה הגדולה.

ג'יי סטריט מהווה בית לאמריקאים יהודים שמעוניינים להמשיך ולקיים את הקשר העמוק לישראל. תומכי ג'יי סטריט מעוניינים לשמור על הקשר עם ישראל באופן שהגיוני בעיניהם, שאינו סותר את ערכי העם היהודי כפי שהם מבינים אותם, את תפיסתם הפוליטית ואת הערכים שלמענם נאבקו בארצות הברית – צדק, שוויון ועמידה לצד המדוכאים. עבורם, אין זה שונה מהעמידה לצד מי שנאבק על זכויותיו בארצות הברית. אנו מספקים דרך ליהודים-אמריקאים לשמור על הקשר שלהם עם ישראל ולהוות חלק מבסיס התמיכה במערכת היחסים בין ישראל לארצות הברית בדורות הבאים. מהסיבה הזו, חשוב שמדינת ישראל וממשלתה לא יסגרו את הדלת בפני ג'יי סטריט.

אלון פנקס לשעבר הקונסול הכללי בניו יורק

יחסי ישראל-ארצות הברית הם ההישג הגדול, המשמעותי והעמיד ביותר מבחינת משכו, מאז הוקמה מדינת ישראל ב-1948. למעשה, מעבר לקיומה ולהבטחת המשך קיומה הפיזי והמדיני-ריבוני, אין לישראל הישג גדול, מקיף ומפתיע יותר במישור המדיני-ביטחוני מאשר יחסיה עם ארצות הברית (להבדיל מהישגים ישראליים במישורים האקדמיים, המדעיים או הכלכליים).

בניגוד למה שישראלים רבים נוטים לחשוב, ארצות הברית היא הנכס האסטרטגי של ישראל ולא להפך. ארצות הברית, ובכלל זה דובריה הרשמיים והבלתי-רשמיים, מעולם לא הגדירה את ישראל כנכס אסטרטגי, במסמכים רשמיים או בהצהרות שבעל פה. בעצם, אנחנו בחרנו להגדיר את עצמנו ככאלה, בין היתר גם כדי להחמיא לעצמנו. ואולם, בתקופות מסוימות הגדרה זו שרתה גם את ארצות הברית, ובכלל זה את חברי הקונגרס, פקידי הממשל, עובדי הפנטגון וקהיליית המודיעין האמריקאית.

עובדת היותה של ארצות הברית נכס אסטרטגי עבור ישראל באה לידי ביטוי לא רק בהיקף התקציב השנתי המועבר לישראל (העומד על כשלושה מיליארד דולר בשנה), או בנגישות הניתנת לישראל למערכות טכנולוגיות, אלא גם בכל פעם שארצות הברית הטילה וטו על הצעות החלטה נגד ישראל באו"ם (51 פעמים עד כה). חלק גדול מהצעות החלטה אלו התבססו על פרק שבע למגילת האו"ם, לפיו למועצת הביטחון יש הסמכות להטיל סנקציות. אלמלא הווטו האמריקאי החוזר והנשנה, קשה לתאר באיזה מצב ובאיזו מצוקה הייתה נתונה ישראל.

נקודה נוספת ואף משמעותית יותר היא האנומליה המאפיינת את יחסי ישראל-ארצות הברית. בישראל יש מעין הנחת מוצא לפיה ישראל מהווה נכס עבור האמריקאים ולפיה הברית עם ארצות הברית היא חוק-טבע בלתי ניתן לשינוי או לערעור. ואולם, היום אנחנו עומדים בפני שינויים טקטוניים ביחסים האלו. המילה "טקטוניים" נבחרה לא רק מפני שהופיעו סדקים, או מפני הקושי להבחין בשינויים הללו בעין בלתי-מזוינת, אלא גם מכיוון שהקצב שלהם איטי. ישנם שני גורמים עיקריים לשינויים אלה: האנומליה שהוזכרה קודם לכן, והא-סימטריה הבסיסית המאפיינת את מערכת היחסים. מבחינת הגורם האחרון, יש מעין שגעון גדלות בקרב ישראלים רבים, אשר נוטים לחשוב שארצות הברית תלויה בישראל בכל הקשור להתנהלותה במזרח התיכון.

נשאלת השאלה האם ישראל נערכת לקראת שינוי זה וכיצד? התשובה לכך היא שלילית, אך יש צורך להסביר בפירוט למה הכוונה. אין הכוונה שישראל לא נערכת כלל לאפשרות של הרעת היחסים עם ארצות הברית, אלא שמדובר יותר בתופעה שניתן להגדירה כחרדת נטישה. כך, למשל, התבטאויותיו התמהוניות של שר הביטחון משה יעלון כנגד מזכיר המדינה האמריקאי, אינן נובעות מניפוח חזה לשם ניפוח חזה, אלא מחרדת נטישה ומחשש קיומי מפני מה שיקרה אם האמריקאים יוותרו על ישראל כבת ברית. ולטענותיהם של כל אותם גיבורים גדולים, שאומרים שאין לנו צורך בארצות הברית, שאנו מסוגלים להסתדר גם בלעדיה ושאנו מדינת ווסאלים, השיב בגין כבר ב-1978, כאשר אמר שאין לישראל למעשה אף מדינה אחרת זולת ארצות הברית לפנות אליה בבקשות סיוע דחופות. על אף שארצות הברית אכן נמצאת בתהליך נסיגה מהמזרח התיכון, תהליך זה לא יתרחש בן-לילה ואין בהקשר הזה החלטה נשיאותית להתנתקות רשמית מהמזרח התיכון.

קיימים מספר גורמים הפועלים במשולב בעניין זה: ראשית, ארצות הברית נמצאת על סף הגעה לעצמאות אנרגטית, וזה צפוי להתרחש לא בתוך חמש-עשרה שנה, אלא תוך ארבע שנים בלבד. כלומר, תוך ארבע שנים תוכל ארצות הברית, אם תרצה, לצמצם את היקף יבוא הנפט מהמזרח התיכון לאפס.¹⁰ במצב זה, אם ארצות הברית תזדקק לתוספת נפט בנוסף למאגרים הקיימים, תהיה לה האפשרות לפנות לקנדה בצפון או למקסיקו בדרום. יתרה מכך, ב-2022, על פי נתוני משרד האנרגיה האמריקאי, ארצות הברית צפויה להפיק כמות נפט גדולה יותר מכמות הנפט שמפיקות

¹⁰ באזור שבין צפון דקוטה, יוטה וקליפורניה, התגלו פיצלי שמן ופותחה הטכנולוגיה הנדרשת כדי להפיק אנרגיה.

רוסיה וערב הסעודית גם יחד. במילים אחרות, יהיה זה סוף התלות האמריקאית בנפט שמקורו במזרח התיכון.

שנית, ארצות הברית בוחנת את המפה הגאו-פוליטית של המזרח התיכון ורואה ששלוש המדינות החזקות ביותר באזור הן ישראל, תורכיה ואיראן. עוצמתה הגאו-פוליטית של כל אחת מהן נמדדת באופן שונה והיחסים ביניהן מורכבים, אך המכנה המשותף לשלושתן הוא שאף אחת מהן איננה מדינה ערבית.

שלישית, האמריקאים עייפים, פצועים ומצולקים מהאזור. ההתעסקות עם ענייני העולם הערבי עברה את סף הסיבולת האמריקאי. ארצות הברית שוכנעה על ידי ישראל, בצורה עקיפה ואירונית, שעדיף להניח לערבים, כי שום דבר טוב לא ייצא מהם. ביטויים לכך ניתן לראות במדיניות האמריקאית בלוב, במדיניות האמריקאית כלפי מצרים ובמדיניות האמריקאית בסוריה. במקרה האחרון, לדוגמה, יש פער בין האופן שהתערבות האמריקאית אפשרית נתפסת בישראל, בהשוואה לארצות הברית. ישראל, מצידה, רואה במדיניות האמריקאית בסוריה הססנות מוחלטת. לעומתה, האמריקאים לא ששים לשלוח את חיילי צבא ארצות הברית להיהרג על אדמת זרים. מבחינתם, אם איום זה כה משמעותי בעיניהן של ישראל, צרפת ותורכיה, אז מן הראוי הוא ששלוש המדינות הללו, שצבאותיהן חזקים ועוצמתיים, יפעלו בעצמן.

מה שקורה בפועל, הוא שלצד הביקורת הרווחת בקרב מדינות האזור כנגד ארצות הברית (על פיה האמריקאים הם קולוניאליסטים דורסניים, המנסים לכפות את הדמוקרטיה במזרח התיכון ואינם באמת מבינים את הנעשה בו), בכל פעם שמתעורר משבר מזעיקים את הבית הלבן לעזרה ולאחר זמן קצר חוזרים לטיעון השכיח שהאמריקאים לא מבינים את המזרח התיכון.

ולבסוף, המיאוס האמריקאי מהסכסוך עם העם הפלסטיני והטענות הישראליות והפלסטיניות שהאמריקאים לא מבינים אותו. אם יש דבר שהישראלים והפלסטינים הצליחו להסכים עליו באופן מלא ומוחלט הוא שארצות הברית אשמה, והתירוצים רבים: קרי מעורב מידי; הילרי קלינטון לא הייתה מעורבת מספיק; קלינטון רצה יותר מידי; בוש לא באמת התעניין. האמריקאים מצדם הפנימו את הדברים שהוטחו בהם ונסוגו. למעשה, התנהלותם של אובמה וקרי סביב כישלון תהליך השלום הזכירה את דבריו של ג'יימס בייקר מ-1991, "כשתהיו רציניים בקשר לשלום, תתקשרו אלינו". אך, זה לא אומר שארצות הברית לא תשנה את המגמה ותחזק את מעורבותה באזור בעתיד.

המגמות שתוארו עד כה, מתרחשות במקביל לשינויים במציאות הגאו-פוליטית הגלובלית. הברית בין ישראל לארצות הברית היא ברית בלתי-רגילה, א-סימטרית, שאנו אוהבים בדיעבד להתפאר בה ולתאר אותה כשותפות ערכים אמיתית (אתוס "העיר על הגבעה", הופעתו של מגן דוד על שטר הדולר, הטענה שמדובר בשתי חברות צודקות שקמו כנגד מהלך ההיסטוריה, ועוד). אך למעשה, הברית בין ישראל לארצות הברית היא בסופו של דבר, ברית שנוצרה על רקע המלחמה הקרה ולצרכיה. למשל, החלטתו של הנשיא לינדון ג'ונסון למכור לישראל מטוסי סקייהוק ופאנטום, שסופקו רק לאחר מלחמת ששת הימים, נבעה מכך שהאמריקאים עשו שימוש בישראל כשדה ניסויים לווייטנאם. עד ל-1973 לא היה ידוע מה כוחם של טילי נ"מ סובייטיים כנגד מטוסים אמריקאים, עד שטילים אלה, שהיו אז בשימוש המצרים, פגעו במטוסי ישראל.

הברית הישראלית-אמריקאית שנוצרה על רקע המלחמה הקרה, עוגנה במזכרי הבנה בראשית שנות ה-80, בימי הנשיאות של רונלד רייגן. מבחינה היסטורית היה זה לא יותר מחלון הזדמנויות קצר: רייגן דיבר על "מלחמת הכוכבים" וממלכת הרשע הסובייטית באמצע שנות ה-80, אך בראשית שנות ה-90 ברית המועצות כבר לא הייתה קיימת.

העשור הבא ביחסי ישראל-ארצות הברית, שהחל עם נפילת ברית המועצות והסתיים מעט לאחר ה-11 בספטמבר 2001, היה אידיאלי מבחינתה של ישראל. בעשור זה התרחש תהליך שהוביל בסופו של דבר למעורבות אמריקאית גוברת בעיראק ובאפגניסטן. העולם הערבי היה שרוי בעשור זה בבלבול גדול, ונטול תחליף למעצמת חסות במקומה של ברית המועצות. אירופה לא היוותה משקל

נגד, עוד לא הייתה מאוחדת דיה ובוודאי שלא ניהלה מדיניות-חוץ אחידה. סין הייתה כבר בעלייה, אולם לא הייתה רלוונטית למזרח התיכון. מי שנותרה בסופו של דבר כמעצמת-על יחידה הייתה ארצות הברית. במצב זה, האינטרסים הישראליים והאינטרסים האמריקאים היו זהים כמעט לחלוטין. זה נדיר שהשעון הבינלאומי, והשעון האזורי מסונכרנים כולם זה עם זה.

היום, לעומת זאת, המצב שונה ואנו מתחילים להבחין בשינויים, שהיעלמותה של ברית המועצות והנסיגה האמריקאית ההדרגתית מהמזרח התיכון אמורים היו להביא. ישראל, מהבחינה הזו, לא ניסתה ואף לא הצליחה להמציא את עצמה מחדש כבת ברית וכנכס אסטרטגי לארצות הברית.

על אף שאין ויכוח על כך שישראל היא בת בריתה של ארצות הברית, ברית זו סובלת מסדקים, שיש לזהות ולאחות על מנת לשמרה. ממשלת נתניהו, לעומת זאת, עושה את ההיפך הגמור: במקום להאט את התהליך, לעצור ולבצע תהליך חשיבה, שיביא להגדרה מחודשת של ישראל כבעלת ערך לארצות הברית ולאיוחיו הסדקים שנוצרו, היא הופכת את היחסים עם ארצות הברית לקטליטור להרחבת אותם סדקים. למשל, לאחר שראש ממשלת ישראל בנימין נתניהו יצא מהפגישה הראשונה שקיים עם ברק אובמה במאי 2009, הוא הגדיר את האינטרס הישראלי העליון והחשוב ביותר כמניעת פיתוח נשק גרעיני על ידי איראן. אובמה מצדו הסכים וביקש מנתניהו להקפיא את הבנייה בהתנחלויות, כדי שיוכל לגבש קואליציה רחבה שתתמוך במהלך הזה. שישה חודשים לאחר מכן נתניהו האשים את אובמה בחוסר הבנת המזרח התיכון ובהפקרת ישראל ונטישתה.

במילים אחרות, נתניהו עשה את ההפך הגמור ממה שנדרש כדי לאחות את סדקי הברית. במקום להכין את ישראל, הוא חזר לשנות ה-80. הוא מתייחס לאובמה כאילו היה רייגן, הוא נלחם בברית המועצות שאיננה קיימת עוד, הוא לא מבחין בכך שהנושא הפלסטיני דוחק, והוא מסכן בכך את התפיסה האמריקאית, הרואה שותפות אינטרסים בברית עם ישראל.

ישראל צריכה להבין שהאמריקאים מגלים סימני עייפות ממדיניות-חוץ מתערבת. תומכים בכך ממצאים של סקרי דעת קהל, שהראו, למשל, שרוב גדול מהאמריקאים סבור שארצות הברית לא צריכה להיות מעורבת במשבר שהתרחש בחצי האי קרים. משבר קרים, בהקשר הזה, נתפס כמשבר חשוב הרבה יותר לארצות הברית בהשוואה לסבבי השיחות החוזרים ונשנים בין ישראל לפלסטינים. המשמעות היא שהאמריקאים חוזרים לבדלנות מהסוג שבא לידי ביטוי בנאום הפרידה שנשא ג'ורג' וושינגטון, בו המליץ לכל אנשיו להימנע מהסתבכויות מיותרות בעניינים שמעבר לים.

לסיכום, כיום מתרחש תהליך התנתקות איטי והדרגתי של ארצות הברית מישראל ומהמזרח התיכון. אך הכוונה איננה שארצות הברית תימנע מהטלת וטו בהצעת ההחלטה הבאה שתוגש למועצת הביטחון של האו"ם כנגד ישראל. עם זאת, מעט מאוד אנשים בארצות הברית מבינים היום מדוע מדינתם נוהגת כך או מצדיקים את הטלת הווטו האוטומטית לטובת ישראל. במקרים מסוימים, החלטות מועצת הביטחון עליהן מטילה ארצות הברית וטו מבוססות למעשה על קווי המדיניות האמריקאית הרשמיים ונדמה כאילו ארצות הברית מטילה וטו על עצמה. כך, למשל, ב-2011, הטילה שגרירת ארצות הברית באו"ם דאז, סוזן רייס, והיום היועצת לביטחון לאומי של הנשיא אובמה, וטו כנגד הצעת גינוי של ישראל בעקבות הרחבת ההתנחלויות. העובדה המפליאה היא שהצעה זו נוסחה מילה במילה מקטעי נאומים של אובמה ושל מזכירת המדינה-דאז קלינטון. רייס עשתה אז דבר חסר תקדים: היא פרסמה הבהרה שנועדה להסביר מדוע בחרה ארצות הברית להטיל וטו, ושנועדה למעשה להסביר את ההחלטה בזירה הפנים-אמריקאית.

למרות שישראל רואה עצמה היום כמדינה חזקה ובעלת יכולת לטפל באיומים השונים; על אף שהיא אינה רואה בנושא הפלסטיני סוגיה דחופה הדורשת טיפול; על אף שישראל סבורה שהכלים שבהם עושה ארצות הברית שימוש כנגד איראן מוגבלים ביעילותם – ישראל עדיין זקוקה לארצות הברית. התנתקות הדרגתית של ארצות הברית מהמזרח התיכון תותיר את ישראל, בסופו של דבר, במצב הגרוע ביותר שניתן להעלותו על הדעת: ישראל תאלץ לטפל לבדה בעניין הפלסטיני, בנושא האיראני ובכל ענייני המזרח התיכון.

על אודות הארגונים השותפים

מיתווים – המכון הישראלי למדיניות-חוץ אזורית הוא מכון עצמאי למדיניות, מחקר וחשיבה הפועל לעיצוב מחדש של יחסי ישראל במזרח התיכון, אירופה ואגן הים התיכון. מיתווים שואף לאפשר לישראל התחלה חדשה במשפחת העמים, ומטרותיו הן: (א) לקדם שינוי פרדיגמה במדיניות-החוץ הישראלית – לגבש ולקדם גישה מקיפה למדיניות-חוץ תומכת-שלום ורב-אזורית, להפוך שיקולים דיפלומטיים למרכזיים יותר בתהליכי קבלת החלטות בישראל, ולשנות את הנטייה הישראלית להסתגרות ולמגננה אל מול הקהילה הבינלאומית; (ב) לקדם את ההשתלבות האזורית של ישראל – להגביר את הידע וההבנה של סוגיות אזוריות, להגדיר את היחסים הרצויים לישראל עם האזורים הסמוכים לה, ולקדם אפשרויות שייכות אזורית לישראל; (ג) לקדם שלום ישראלי-ערבי – לנהל דיאלוג מדיני עם מכוני מדיניות ערבים ומוסלמים, לזהות, לייצר ולממש הזדמנויות לשלום, ולספק מומחיות תהליכית ומחקרית לקידום מהלכי שלום. מכון מיתווים הוקם כמלכ"ר ב-2011 והוא עוסק בייצור ידע, בהעלאת רעיונות לסדר היום, בתכנון מדיניות, בקידום המלצות לעשייה, ובתמיכה בתהליכי יישום. ניתן לעקוב אחרי מכון מיתווים ב**פייסבוק** ו**בטוויטר**.

ג'יי סטריט הוא הבית הפוליטי של אמריקנים פרו-ישראלים ותומכי שלום הפועלים מתוך אהבה ודאגה עמוקה לעתידה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית. ג'יי סטריט מאמין כי הבטחת עתידה של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית תלוי בהשגת פתרון שתי המדינות לשני העמים, שיוביל להקמת מדינה פלסטינית שתחיה לצד מדינת ישראל בשלום ובטחון. ג'יי סטריט פועל בארצות הברית כדי לשמר את פתרון שתי המדינות על סדר היום של מדיניות-החוץ האמריקנית ולדחוף לקידומו באמצעות דיפלומטיה פעילה. פעילות ג'יי סטריט מבוססת על מחויבות לערכים יהודיים ודמוקרטיים, שלאורם שואף הארגון להגדיר מחדש את המשמעות של פעילות פרו-ישראלית בארצות הברית. ג'יי סטריט מאמין כי מטרתה של פעילות פרו-ישראלית היא לחזק את מדינת ישראל ואת עם ישראל, ולא בהכרח לתמוך בכל מדיניות של ממשלת ישראל. תוך זמן קצר הפך הארגון לכוח מוביל ומשמעותי בקהילה היהודית ברחבי ארצות הברית, עם למעלה מ-180,000 תומכים, 5,000 סטודנטים הפעילים ב-70 קמפוסים, נציגויות ב-46 קהילות, ולמעלה מ-700 רבנים החברים בקבינט הרבני של הארגון. ניתן לעקוב אחרי ג'יי סטריט ב**פייסבוק** ו**בטוויטר**.